

Laurynas JACEVIČIUS

Vilniaus universitetas

Humoras kaip būdas mylėti Dievą ir artimą

SANTRAUKA. Straipsnyje stengiamasi reabilituoti humoro taikymą krikščioniškojoje misijoje. Tai daroma pirmiausia atskleidžiant komunikacinę Bažnyčios misijos prigimtį bei apologetikos reikšmę jai. Parodoma, kad meilė Dievui ir artimui reiškiasi ne vien darbais, bet ir žodžiais – skelbiant Gerąją Naujieną ir įtikinamai kviečiant kitus dalyvauti trejybinio Dievo, kuris yra meilė, gyvenime. Toliau pateikiamos apologijos pačiai apologetikai ir humorui, pagrindžiant, kad humoro taikymas skelbiant Evangeliją yra ne tik suderinamas su krikščioniška laikysena *kito* atžvilgiu, bet gali pasitarnauti ir kaip tinkamas būdas mylėti Dievą ir artimą.

RAKTAŽODŽIAI: humoras, apologetika, misija, Evangelija, meilė.

Įvadas

„<...> Kvaila šneka ar juokų krėtimas jums netinka, verčiau tebūna dėkojimas“ (Ef 5, 4)¹. Šia Šventojo Rašto eilute remiasi ne vienas krikščionis, kritikuodamas juokus krečiančius ar blevyzgojančius² tikinčiuosius. Nepaisant to, kad humoras yra vienas universaliausių reiškinių, aptinkamų žmonijos patirtyje, – peržengiantis tiek laiką, tiek kultūras ir (neretai) atpažįstamas kaip kažkas išskirtinai žmogiško³, – panašu, kad teigiamą konotaciją jis (su tam tikromis išlygomis) yra įgijęs mažiau teologiškai ir filosofškai angažuotų žmonių diskurse ir mąstyme.

¹ *Biblija, arba Šventasis Raštas*, iš hebrajų ir aramėjų kalbų vertė Antanas Rubšys, iš graikų kalbos vertė Česlovas Kavaliauskas (Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2016).

² Tokia versija siūloma naujajame ekumeniniame vertime: „Nedera jums ir šlykštus bei kvailas blevyzgojimas, verčiau būkite dėkingi“ (Ef 5, 4). *Naujasis Testamentas: Pauliaus laišakai su komentarais*, iš graikų kalbos vertė ir komentarus parašė Giedrius Saulytis (Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2020).

³ Henri Bergson, *Juokas: Studija apie komizmo reikšmę*, iš prancūzų kalbos vertė Goda Bulybenko (Vilnius: Vaga, 2014), 16. H. Bergsonas – vienas nedaugelio žymių filosofų, bandžusių plačiau aptarti humorą.

Johno Morreallio „Stanford Encyclopedia of Philosophy“ (2016) pateiktoje humoro filosofijos apžvalgoje pažymima, kad istorijoje humoras didžiosios dalies filosofų buvo vertinamas skeptiškai. Nuo Antikos iki pat XX amžiaus jis buvo kritikuojamas įvairių iškilų mąstytojų, nuo Platono ir Aristotelio iki Descartes'o ir Hobbes'o. Jų teigimu, juokas⁴ trukdo racionalumui ir savitvardai, išreiškia nepagarbą kitam asmeniui ir byloja apie moralinį sugedimą⁵. Tokį supratimą dar labiau įtvirtina kai kurios konkrečios humoro rūšys: satyra, ironija bei sarkazmas. Jos, dėl savo ypatingo kandumo, sulaukia beveik tokios pačios kandžios kritikos.

Kritiškas filosofų požiūris į humorą padarė nemažai įtakos ankstyviesiems krikščionių mąstytojams, kurie, savo ruožtu, paveikė ir visą Vakarų kultūrą. Viduramžiais tokios tendencijos tęsėsi ir giliai įsišaknijo vienuolynuose, kur savitvarda ir nuosaikumas buvo ypač vertinami. Jau po Reformacijos humorą neigianti mąstymo ir elgesio kryptis išivyravo tarp puritonų⁶. Negana to, krikščionių Šventasis Raštas (Biblija) irgi, panašu, juoko neproteguoja. Apie humorą, kaip tokį, kalbama nedaug, o kai tai daroma, juokas dažnai siejamas su atviromis patyčiomis ar net pasmerkimu. Pavyzdžiui, Dievas šaiposi iš pasaulio valdovų, kurie yra susimokę prieš Jį (Ps 2, 2–5), o Elijas tyčiojasi iš Baalo pranašų, kurių dievas yra bejėgis (1 Kar 18, 21–27). Be to, Jėzus – ne tik tikras Dievas, bet ir tikras žmogus – evangelijose niekad nevaizduojamas kaip pokštaujantis ar mėgstantis lengvus juokelius.

Nors nuo XX a. pasirodo rimtesnių bandymų humorą reabilituoti, jų vis dar nėra daug⁷, o minėtas kontekstas ir šiuolaikiniams krikščionims vis dar kelia įvairių etinių klausimų. Juos būtų galima gvildinti skirtingais aspektais, pradedant nuo to, kiek ir kaip (jei išvis) krikščionims dera linksmintis, džiūgauti ir juokauti, baigiant tuo, kokią vietą humoras gali (jei išvis gali) užimti krikščioniškoje dievogarboje. Šiame straipsnyje šie, nors ir įdomūs bei svarbūs, klausimai atidedami į šalį, o susitelkta bus į humoro vietą siekiant įgyvendinti asmeninę kiekvieno krikščionio ir visos Bažnyčios misiją – mylėti Dievą ir artimą (Mt 22, 36–40, Mk 12, 28–34 ir Lk 10, 27) bei eiti ir padaryti Jo mokiniais visų tautų žmones (Mt 20, 16–20).

Tyrimo objektas: humoras krikščionybėje.

Tyrimo tikslas – reabilituoti humoro taikymą krikščioniškoje misijoje.

Tyrimo uždaviniai: 1) atskleisti krikščioniškosios misijos esmę per Didžiojo įsakymo ir Didžiojo paliepimo prizmę; 2) parodyti apologetikos vietą ir reikšmę šioje misijoje; 3) pademonstruoti, kaip į apologetiką gali būti inkorporuotas humoras; 4) pagrįsti, kad humoro taikymas apologetikoje, o apologetikos – evangelizacijoje gali pasitarnauti kaip vienas iš būdų paklusti Didžiajam Kristaus įsakymui.

Tyrimo metodas: literatūros ir vaizdo šaltinių analizė, Šventojo Rašto egzegezė.

⁴ Vartojamas kaip humoro sinonimas.

⁵ John Morreall, „Philosophy of Humor“, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2020), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/humor/>.

⁶ Ibid.

⁷ Lietuvių autorių ir lietuvių kalba darbų beveik nėra.

Komunikacinė krikščioniškosios misijos prigimtis⁸

Pirmausia derėtų pradėti nuo paaiškinimo, kaip siejasi Didysis įsakymas ir Didysis paliepimas, nes tai – nebūtinai akivaizdu. Krikščioniškasis Dievas yra meilė. Jis nėra vien mylintis, jis pats yra meilė (1 Jn 4, 8; 4, 16). Tikra, autentiška meilė yra įmanoma tik tarp asmenų. Vieno asmens žavėjimasis savimi, kaip ir vieno asmens prisirišimas ar kokio nors daikto, net gyvūno, mėgimas negali būti pavadintas *meile* tikraja to žodžio prasme. Tikra meilė reikalauja tarpasmeniškumo, kurio nėra nė vienu iš įvardintų atvejų. Tiesa, gali kilti pagrįstas klausimas, ar negalima mylėti, pavyzdžiui, savo šuns? Būtų galima atsakyti, kad tam tikra prasme „taip, galima“, tačiau perklausę savęs kito klausimo, pamatysime esminį skirtumą. Ar mano meilė šuniui ir mano meilė žmonai skiriasi tik lygiu (kiekybiškai) ar esme (kokybiškai)? Žodis abiem atvejais vartojamas tas pats, tačiau ši skirtis kažkokio atskiuro argumento nereikalauja: skirtumas yra ne meilės intensyvume, bet meilės rūšyje, pobūdyje. Kiekvienas, kuris yra turėjęs ir sutuoktinį, ir šunį, tai nesunkiai pajus. Kita vertus, tas, kurio santykis su šunimi yra geresnis nei su sutuoktiniu, taip pat aiškiai supras, kad problema – ne dėl per gero santykio su augintiniu, tačiau, pirmiausia, dėl netinkamo santykio su tuo asmeniu, su kuriuo esi susituokęs.

Grįžtant prie krikščioniškojo Dievo supratimo ir turint omenyje tai, kas pasakyta, susiduriama su ortodoksine Trejybės koncepcija: yra vienas Dievas, kuris amžinai egzistuoja trijuose, savo dieviška esme lygiuose, tačiau nesulietuose asmenyse. Trejybinė vienatinio Dievo samprata įgalina mus patvirtinti apreikštąją tiesą, kad Dievas yra meilė ir toks buvo prieš atsirandant pasauliui. Kitaip tariant, Dievui nereikia sukurti kitų asmenų, kad galėtų ką nors mylėti ir meilę priimti. Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia egzistuoja amžiname meilės santykiyje, iš kurio ir kuriam kuria kitus asmenis.

Būtina tikros meilės sąlyga yra laisva asmenų valia. Nors nė vienas mūsų nesame absoliučiai laisvas (toks yra tik Dievas), tačiau turime pakankamai laisvos valios daryti prasmingus pasirinkimus. Vienas tokių pasirinkimų, esmiškų buvimui žmogumi, yra gebėjimas kviesti ir priimti kvietimą į santykį su kitu asmeniu. Kitaip tariant, esame sukurti kaip santykiškos būtybės. Tikras santykis neįmanomas be laisvo pasirinkimo: kvietimo į meilę ir jo priėmimo. Prievartinis arba užprogramuotas santykis yra ne tikras, bet dirbtinis. Žvelgiant iš krikščioniškosios teologijos perspektyvos, toks santykiškumas kyla iš Kūrėjo teikiamos prigimties, žmogui esant sukurtam panašiam į Dievą, kuris buvoja amžiname santykiyje.

Sukūręs žmogų santykiui ir iš santykio, Dievas kviečia jį įsitraukti į trejybinį gyvenimą, tapti jo dalyviu, kartu jį siųsdamas į šį santykį kviesti kitus. Mat kas gali užtikrinti daugiau meilės nei į(si)traukimas į gyvenimą to, kuris yra meilė, ir kaip geriau parodyti meilę kitam negu nukreipti jį į meilės šaltinį? Kitaip tariant, Didysis įsakymas yra dalyvavimo meilėje įsakymas, o Didysis paliepimas yra meilės įsakymo sklaidos

⁸ Poskyrio pavadinimas įkvėptas Andriaus Narbekovo ir Justės Milušauskienės straipsnio „Komunikavimas kaip krikščioniškosios teologijos pagrindas ir šaltinis“, *SOTER: religijos mokslo žurnalas* 56 (84) (2015), 9–23, doi:10.7220/2335-8785.56(84).1.

nurodymas. Dievas įsako žmogui dalyvauti jo meilėje ir tik dalyvaujant joje bus galima tinkamai mylėti savo artimą.

Tiesa, būdai, kaip įgyvendinama artimo meilė, yra ne tik meilės darbai, kaip rašoma 1 Jono laiške (1 Jn 3, 18), t. y. praktinis patarnavimas kitam, tačiau ir nurodymas į tos meilės šaltinį – Švč. Trejybę – kaip egzistenciškai keičiančią tiesą, šaltinį, kuris niekad neišsenka ir kurio meilėje yra pašauktas gyventi kiekvienas asmuo. Šį kvietimą Dievas renkasi įgyvendinti ne vien tiesiogiai, bet ir per savo sukurtus asmenis. Kristus siuntė mokinius padaryti jo mokiniais visų tautų žmones, kurie, nors praktiškai turėdami patarnauti kitiems, taip pat turi skelbti Kristaus Karalystės Evangeliją ir žodžiu – pasitikėdami, kad Šventoji Dvasia panaudos jų skelbimą ir atvers klausytojus į meilės santykį su Dievu per Jėzų Kristų. Jei Kristaus mokiniai ir sugebėtų mylėti tobulai, jų meilė vis tiek būtų baigtinė, o Dievo meilė niekada nesibaigia, nes nesibaigia jis pats, o jis yra meilė. Tad kviesti kitą į šį santykį yra viena esminių artimo meilės išraiškų, tai dažnai įvardijama kaip evangelizacija. Būtent dėl šios priežasties būtų galima teigti, kad ji yra vienas iš esminių krikščioniškosios meilės įgyvendinimo būdų.

Nors evangelizacija ir neišsemia mokinystės esmės, tačiau Evangelijos skelbimas, kaip jau minėta, neretai yra traktuojamas kaip esminė Bažnyčios misija pasaulyje. Gerosios Naujienos skelbimas gali įgauti įvairias formas bei būti įgyvendinamas skirtingais būdais, tačiau integrali šio proceso dalis neretai yra apologetika, t. y. kūrybiškas ir įtaigus krikščionybės tiesų pateikimas jas pagrindžiant. Tiesa, tam, kad žinia ir argumentai jai paremti būtų išgirsti, dažnai neužtenka vien tik pasakyti tai, ką nori. Potencialaus klausytojo dėmesys turi būti patrauktas, tad humoras – geras sąmojis, satyra, ironija ar sarkazmas – gali būti vienas veiksmingiausių metodų tam padaryti, o kartais net pats savaimė gali veikti kaip argumentas. Taigi taip galima susieti Bažnyčios misiją su humoru. Prieš pereinant prie humoro taikymo skelbiant krikščioniškąjį tikėjimą, bus padaryta trumpa apologetikos reikšmės ir vietos šiame kontekste apžvalga.

Krikščioniškoji apologetika ir jos vaidmuo Bažnyčios misijoje

Žodis *apologetika* yra kilęs iš graikų kalbos žodžio *apologia* (ἀπολογία) ir reiškia žodinę gynybą, atsakymo davimą. Senovės Graikijoje šis terminas vartotas teismo ginčuose, kuomet kaltinamajam būdavo suteikiama galimybė atsakyti į jam pateiktus kaltinimus bei apsiginti⁹. Naujajame Testamente, kuris parašytas graikų kalba, šis žodis, daiktavardžio (*apologia*) arba veiksmažodžio (*apologeomai*) formomis, yra minimas apie 18 kartų ir dažniausiai verčiamas kaip *gynyba* ar *išteisinimas*¹⁰. Su apologetika susijusi dažniausiai cituojama Biblijos vieta iš apaštalo Petro I-ojo laiško yra ši: „Verčiau

⁹ „What Is Apologetics?“ *Bible.org*, paskelbta 2006 m. vasario 20 d., bible.org/seriespage/2-what-apologetics.

¹⁰ *Ibid.*

šventai sergėkite savo širdyse Viešpatį Kristų, visuomet pasirenę įtikinamai atsakyti kiekvienam klausiančiam apie jumyse gyvenančią viltį“ (1 Pt 3, 15). Čia *apologia* verčiama kaip *atsakymas*.

Skirtinguose šaltiniuose galima rasti kiek besiskiriančių apologetikos apibrėžimų. Pavyzdžiui, vieni ją laiko krikščioniškosios teologijos šaka¹¹, kiti – atskiru nuo teologijos dalyku¹², tretį teigia, jog apologetika yra teorinė disciplina, bet turi praktinės naudos¹³, kai kuriems atrodo, jog ją galima laikyti krikščioniškojo įtikinėjimo mokslu ir menu¹⁴. Tiesa, nepaisant įvairovės, dauguma užsienio autorių sutinka, kad apologetika yra susijusi su krikščionybės tiesų pristatymu, apgynimu bei pagrindimu, siekiant tai daryti kiek įmanoma objektyviau ir racionaliau¹⁵. Nors pirmiausia tai yra teorinė disciplina, siekianti intelektualiai pagrįsti krikščioniškąjį tikėjimą, tačiau apologetikai ypač svarbus yra gebėjimas aiškiai ir artikuliuotai išreikšti savo mintis, mokėti užduoti gerus klausimus bei pačiam į juos atsakyti, suprasti oponuojančią poziciją bei asmenį, kuris tuos klausimus užduoda. Tad jei kai kurie mąstytojai, siaurindami apibrėžimą, ir nelaikytų apologetikos išimtinai įtikinėjimo menu ir mokslu, ji yra integrali to dalis.

Galiausiai svarbu pabrėžti, kad krikščioniškoji apologetika (kaip ir evangelizacija) yra suprantama kaip neatsiejama ir nuo ją taikančio žmogaus charakterio, jo gyvenimo būdo, maldos gyvenimo ir apskritai sekimo Kristumi, taip pat ir nuo pagarbos bei meilės adresatui – taip ši disciplina patenka į etikos lauką. Turint visa tai omenyje, tačiau norint pabrėžti komunikacinius apologetikos aspektus, toliau bus vartojamas Grego Pritchardo pateikiamas apibrėžimas: apologetika – tai krikščioniško įtikinėjimo mokslas ir menas¹⁶.

Išgryninus tokią definiciją, pradeda kilti įvairios etinės problemos. Pavyzdžiui, įtikinėjimas nemažai kam asocijuojasi su pardavinėjimu, norint įsiūlyti nekokybišką prekę. Pasak Michaelo G. Cartwrighto, kai kurie krikščionys evangelizaciją vertina būtent tokiu aspektu, taip apleisdami savo misiją būti Kristaus ambasadoriais pasaulyje¹⁷. Negana to, nors ir sunku tiksliai diagnozuoti Lietuvos (ir apskritai Vakarų pasaulio) visuomenės pasaulėžiūrą(-as) nusakančius bruožus, panašu, kad postmodernus mąstymas, atsisakantis griežtų tiesos teiginių, galėtų būti vienas iš tokių bruožų. Šiame kontekste objektyvios tiesos teigimas ir skeidimas, svarbus krikščionims ir

¹¹ William L. Craig, *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics*, 3rd ed. (Wheaton: Crossway, 2008), 2.

¹² R. C. Sproul, „RC Sproul Introduction to Apologetics Defending Your Faith Part 1 – YouTube“, *YouTube*, paskelbta 2013 m. gegužės 8 d., youtu.be/8XaT97FknI0.

¹³ Craig, *Reasonable Faith: Christian Truth*, 2.

¹⁴ Greg Pritchard, „What Is Apologetics and Why Is It Important?“ *Bethinking*, žiūrėta 2021 m. balandžio 17 d., www.bethinking.org/apologetics/what-is-apologetics-and-why-is-it-important.

¹⁵ Įdomu, kad internetinis Lietuvių kalbos žodynas apologetiką apibrėžia kaip šališką ir neobjektyvų gynimą ar garbinimą: „Lietuvių kalbos žodynas“, *lietuviuzodynas.lt*, žiūrėta 2021 m. balandžio 17 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Apologetika>.

¹⁶ „What Is Apologetics and Why Is It Important?“

¹⁷ Michael G. Cartwright, „Being Sent: Witness“, in *The Blackwell Companion to Christian Ethics* (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), 487.

besireiškiantis per evangelizaciją bei apologetiką, tampa problemiškas ir praktiškai: ar etiška aktyviai skelbti Gerąją Naujieną, pristatant ją kaip teisingą ir ekskluzyvią, žmonėms, kuriems tiesa nėra svarbi ir gali juos net įžeisti ar priversti jaustis nemaloniai? Į šį klausimą bus bandoma atsakyti kiek vėliau, jį dar šiek tiek aštrinant, tačiau pirmiausia dera atskleisti, kokią vietą čia užima humoras.

Humoras ir jo vieta apologetikoje

Prasminga pradėti nuo paties humoro ir jo rūšių terminų išsiaiškinimo. Humorą nėra vienalytis ar lengvai apibrėžiamas konceptas: ką vieni laiko humoru, kitiems tai gali būti visiškai priešingas jam dalykas. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ humorą apibrėžia kaip: 1) komiškumo rūšį – pakantų, neįžeidžiamą pajuokimą; 2) juokavimą, pašaipą¹⁸. Sarkazmas nusakomas kaip piktas pašiepimas, aštri ironija arba kandi, pajuokiama pastaba¹⁹, satyra – kaip blogio pavidalų, ydų aštrus, piktas pajuokimas, jų beprasmiskumo pabrėžimas²⁰, o ironija – kaip sąmojingas, pridengtos formos pašiepimas²¹. Remiantis šiais apibrėžimais galima teigti, kad tiek humoras, tiek minėtos jo rūšys yra siejamos su pajuoka ir pašaipta, ypač išsiskiria sarkazmo kandumas. Net nė karto žodyno nevertęs žmogus, patyręs aštrų kito asmens liežuvių, neretai jaučiasi sužeistas, tad žino, apie ką eina kalba. Tokia reakcija gerai sietusi ir su pačia sarkazmo etimologija, mat šis žodis kildinamas iš graikų kalbos žodžio *sarkazein*, kuris reiškė „plėšyti mėsą (mėsinius audinius) kaip šuniui“, vėliau įgijusio daiktavardžio formą *sarkasmos*, reiškiančio „pajuoką ar skaudžią pašaipą“.

Johnas Morreallis pateikia tris populiariausias humoro teorijas. Pirmoji – *Viršenybės (pranašiojo juoko) teorija* – teigia, kad iš kito juokiamasi siekiant iškelti ir / ar išaukštinti save, parodant kito asmens kvailumą. Antroji – *Iškrovos (atsipalaidavimo) teorija* – kalba apie juoką kaip apie būdą tvarkytis su neigiamais jausmais / emocijomis bei sušvelninti situaciją. Trečioji – *Neatitikimo teorija* – sako, kad kažką kaip juokinga / humoristiška atpažįstame tada, kai tas posakis, reiškinys ar įvykis neatitinka mūsų kasdinių proto funkcionavimo šablonų ir lūkesčių²². Panašu, kad sarkazmas, ironija ir satyra natūraliausiai gali būti siejami su *Viršenybės teorija*, tai dar labiau suproblemintų jų vartojimą krikščioniškosios apologetikos kontekste, norint išlaikyti tinkamą krikščionišką etinę laikyseną ir elgesį. Tai patvirtintų ir psichologo Cliffordo N. Lazarus'o mintis, kad „sarkazmas iš tikrųjų tėra priešiškus, besimaskuojantis kaip humoras“²³.

¹⁸ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000), „Humoras“.

¹⁹ *Ibid.*, „Sarkazmas“.

²⁰ *Ibid.*, „Satyra“.

²¹ *Ibid.*, „Ironija“.

²² Morreall, „Philosophy of Humor“.

²³ Clifford N. Lazarus, „Think Sarcasm Is Funny? Think Again: Is Sarcasm Really Just Hostility Disguised

Remiantis šia apžvalga, tampa akivaizdu, kad humoro naudojimas apologetikoje tampa dvigubai problemiškas. Viena vertus, evangelizacija, ypač į pagalbą pasitelkiant apologetinius argumentus, gali reikštis ir būti vertinama kaip netaktiškas, netolerantiškas ir nemylintis elgesys, taip paminant aukščiausią krikščioniškąją etiką – meilę. Kita vertus, net jei būtų įmanoma pagrįsti, kad taip vis dėlto nėra, sarkazmo, ironijos ir satyros, kaip pašėpiančių, niekinančių kitą asmenį ir potencialiai žeidžiančių jo orumą, taikymas apologetikoje, panašu, neturėtų būti toleruojamas ar, tuo labiau, skatintinas dėl savo prieštaravimo Kristaus mokymui. Dar daugiau, tai gali užkirsti kelią norimiems išsakyti argumentams išgirsti, mat adresatas gali pasijusti įžeistas ir visiškai atsiriboti – tai apologetiką padarytų neefektyvią ar net visiškai pakirstų pirminį jos tikslą.

Toliau bus stengiamasi parodyti, kad humoro naudojimas apologetikoje yra suderinamas ir su Dievo bei artimo meilės principais, ir su kito žmogaus orumo patvirtinimu. Dar daugiau, bus siekiama atskleisti, kad tokią dvipusę etinę problemą ne tik įmanoma išspręsti, bet galima pagrįsti apologetikos bei humoro naudojimo joje naudą įgyvendinant Didįjį įsakymą ir Didįjį paliepimą.

Apologija apologetikai

Tam, kad minėti tikslai būtų pasiekti, o išvados atrodytų labiau pagrįstos, verta pradėti nuo pačios apologetikos gynybos, pagrindimo ir vertės aptarimo. Tradiciškai krikščionybėje aukščiausiu doktrinos ir tinkamo elgesio nurodymo autoritetu yra laikoma Biblija. Antras svarbus šaltinis yra Tradicija, kuri, priklausomai nuo konkrečios konfesijos, gali būti kone lygi bibliniam apreiškimui (katalikų atveju), labai svarbi (ortodoksams) arba galinti suteikti vertingų įžvalgų ir pamokų (protestantams). Gene'as Outka išskiria tris papildomus šaltinius: praktinį protą, patirtį bei mokymąsi / mokslą²⁴. Straipsnyje dėl apimties reikalavimų bus susitelkta ties pirmuoju autoritetingu šaltiniu, bendru visoms krikščioniškoms konfesijoms – Šventuoju Raštu. To turėtų užtekti atskleisti prielaidoms, kurios leistų parodyti apologetikos ir humoro taikymo joje krikščioniškumą, nekompromituojant atitinkamos etinės laikysenos ir elgesio.

Kalbant apie biblinį įgaliojimą apologetikai, galima vėl prisiminti Pirmąjį apaštalo Petro laišką, kuriame rašoma, jog tikintieji privalo būti pasirengę duoti atsakymą kiekvienam, besiteiraujančiam apie juose gyvenančią viltį (1 Pt 3, 15). Pasak Michaelio Ramsdeno, išimčių čia nėra, nes Petras rašo ne ypatingiems ar išskirtiniams lyderiams, bet tikinčiųjų bendruomenei. Maža to, to meto Bažnyčia buvo persekiojama, t. y. tikintiesiems buvo iškilęs realus pavojus prarasti savo gyvybę ir nemažai jų dėl tikėjimo

as Humor?“ *Psychology Today*, paskelbta 2012 m. birželio 26 d., www.psychologytoday.com/us/blog/think-well/201206/think-sarcasm-is-funny-think-again.

²⁴ Gene Outka, „Christian Ethics?“, in *The Blackwell Companion to Religious Ethics*, (Oxford: Blackwell Publishing, 2005).

Kristumi savo gyvenimą baigė persekiotojų rankose. Anot apologeto, ši žinia – kad krikščionys turi būti pasirengę atsakyti – yra pranešama konkrečiame kontekste, kuriame pabrėžiamas švento gyvenimo siekis, mat daroma prielaida, jog, jei tikintieji iš tiesų gyvens tokį gyvenimą, kaip mokė Kristus, žmonėms kils klausimų, o tada reikia būti pasirengusiems atsakyti²⁵.

Be abejo, apologetika nesiremia vien šia eilute. Tokių eilučių galima rasti ženkliai daugiau ir suskirstyti į *nurodomąsias* bei *pavyzdines*. Nurodomosiomis galima laikyti tas, kuriose aiškiai pasakoma, ką krikščioniui privalu daryti, o pavyzdinėmis – tas, kuriose matomas principas, kuriuo derėtų / būtų galima vadovautis, nors aiškaus nurodymo ir nėra. Toliau pateikiamas sąrašas, sudarytas remiantis Normano Geislerio, vieno žinomiausių XX a. pab. evangelikų apologetų, išvalgomis²⁶. Krikščionims nurodoma: mylėti ir šlovinti Dievą savo protu (Mt 22, 37); apginti viltį, gyvenančią juose (1 Pt 3, 15); paneigti klaidingas idėjas apie Dievą (2 Kor 10, 5); atskirti tikrus pranašus nuo netikrų (1 Jn 4, 1); kovoti (ne fiziškai) už tikėjimą (Jud 3) ir t. t. Be nurodymų, galima remtis tokiais bibliniais pavyzdžiais: Jėzus atmetė klaidingą mokymą (Mt 15, 6–9); Jėzus taisė tuos, kurie klydo (Mt 22, 29); apaštalas Paulius diskutuodavo / aiškindavosi su įvairiais žmonėmis (Apd 17, 16–17); Paulius išpeikdavo klystančius (Tit 1, 13); Paulius gynė Evangeliją (Fil 1, 17); Dievui rūpi įrodymai (Iš 3, 4–4, 17; Lk 24, 36–49; Jn 15, 26) ir t. t.

Galiausiai (tai šiame darbe ir yra svarbiausia) galima teigti, kad apologetika yra vienas iš būdų parodyti meilę Dievui ir artimui. Apologetika, kaip jau minėta, yra integrali Didžiojo paliepimo dalis. Motyvacija ją taikyti kyla ne vien iš Biblijos ir įvairių kitų šaltinių studijų ar gryno filosofinio mąstymo, bet yra įmanoma tik įsipareigojus krikščioniškai gyventi, būnant tinkamame santykiyje su Dievu ir skatinama Dievui įsipareigojusio gyvenimo. Be to, krikščionims įsakyta mylėti savo Viešpatį visu protu, ir būti sukurtam pagal Dievo paveikslą iš dalies reiškia gebėti protauti. Tyrinėdamas Kūriniją, žmogus gali atpažinti Dievo *rankų* darbą, o kontemplanodamas – bent kažkiek pažinti dieviškuosius slėpinius.

Kalbėdami apie meilę artimui – vieną pagrindinių krikščionybės principų – susiduriame su problema, bandydami suprasti, ką tiksliai tai reiškia. Čia galime prisiminti *gerąjį samarietį*, kuris sustojo prie sužeisto nepažįstamojo, rizikuodamas savo gyvybę nugabeno jį į užkeigą ir prižadėjo sumokėti jos savininkui už pasirūpinimą nelaimėliu (Lk 10, 25–37). Jėzus pateikia tokį palyginimą, norėdamas iliustruoti, kas yra *artimas* ir meilė jam. Tiesa, krikščioniškas meilės artimui supratimas nesibaigia vien fizine, socialine ir psichologine pagalba visiems žmonėms, tačiau turi ir transcendentinį lygmenį, t. y. Dievas yra meilė, tad meilės darbai turi būti kreipiantys į jos šaltinį bei iš jo plaukti.

²⁵ Michael Ramsden, „Michael Ramsden Answering the Tough Questions Part I“, *YouTube*, paskelbta 2012 m. birželio 1 d., youtu.be/nQFzpiTc6j8.

²⁶ Norman Geisler, „Norman Geisler 12 Points That Prove Christianity Is True Overview“, *YouTube*, paskelbta 2014 m. spalio 19 d., youtu.be/oZhYX762Kag.

Grįžtant prie jau keliskart minėtos Bažnyčios misijos pasaulyje, galima teigti, kad Gerosios Naujienos skelbimas, pirmiausia turintis reikštis tinkamu / šventu gyvenimu, tarnaujant Dievui ir žmonėms, taip pat turi būti atliekamas ir žodžiu. Juk „tikėjimas – iš klausymo, o klausymas – iš Dievo žodžio“ (Rom 10, 17). Kodėl tai svarbu? Reikia prisiminti krikščionišką įsitikinimą, kad ši žemiška ir baigtinė būtis nėra galutinė asmens tikrovė (juk laukiame kūno iš mirusiųjų prisikėlimo ir amžino gyvenimo Naujojoje Kūrinijoje), o žmogaus tikslas ir gyvenimo prasmė peržengia tokią ribotą būtį, mat, šv. Augustino žodžiais tariant, Dievas mus sukūrė sau ir mes nerasime ramybės, kol jos nerasime Dieve²⁷. Tam, kad būtų galima sukurti tinkamą santykį su Dievu, reikalinga atgaila ir tikėjimas, t. y. reikia nusigręžti nuo savo buvusio (nuodėmingo) gyvenimo ir atsisukti į Dievą bei tikėjimą Kristumi, per kurio mirtį ir prisikėlimą gaunamas nuodėmių atleidimas bei atstatomas tinkamas santykis su Kūrėju. Tačiau, „kaip žmonės šauksis To, kurio neįtikėjo? Ir kaip jie įtikės Tą, apie kurį negirdėjo? Kaip išgirs be skelbėjo?“ (Rom 10, 14). Tad Didysis paliepimas yra meilės paliepimas, o Evangelijos skelbimas yra meilės artimui įgyvendinimas, mat tai kreipia klausytoją į Tą, kuris yra meilė – į Dievą. Jei krikščionis myli kitą žmogų, kaip Kristus mokė, neišvengiamai norės, kad tas asmuo atrastų santykį su Dievu per Jėzų, ir stengsis daryti viską, kad patrauktų visas kliūtis nuo Evangelijos, jog ji būtų tinkamai suprasta. Dalis šio darbo yra skirta būtent apologetikai, kuri reiškiasi ir kaip meilė Dievui savo protu.

Apologija humorui

Pagrindus, kad apologetika, kaip integrali evangelizacijos dalis, gali būti laikoma viena iš meilės artimui įgyvendinimo priemonių, prieinama prie humoro problemos. Turint omenyje anksčiau išdėstytus dalykus, kyla klausimas – kodėl reikėtų manyti, kad humoras ne tik nebūtinai kompromituoja krikščionišką etinę laikyseną, tačiau gali būti laikomas tinkama priemone įgyvendinti meilę Dievui bei artimui?

Bandant pagrįsti humoro ir jo formų – sarkazmo, ironijos ir satyros – krikščioniškumą, galima pradėti Oso Guinnesso knygoje „Fool’s Talk. Recovering the Art of Christian Persuasion“ (2015) pateikiamu pavyzdžiu. Autorius aprašo kaip Normanas Maileris, kontraversiškas novelistas, mėgęs save vadinti „šovinistine kiaule“, buvo pakviestas kalbėti į Kalifornijos universitetą Berklyje (*University of California Berkeley*). Tai nepatiko moteriškos lyties studentėms, kurios masiškai sugužėjo į auditoriją jo nušvilpti. N. Maileris buvo perspėtas dėl jų priešiško nusiteikimo, tačiau jis ryžtingai ir su pasitikėjimu nužingsniavo iki scenos ir pareiškė, kad visos(-i), esantys auditorijoje ir laikantys jį šovinistine kiaule, būtent tai ir padarytų – jį nušvilptų. Tarsi davus ženklą, auditorijoje pasigirdo garsus švilpimas ir šūksniai, trukę kurį laiką. Jiems nurimus,

²⁷ Augustinas, *Išpažinimai*, iš lotynų kalbos vertė Eugenija Ulčinaitė ir Vaidilė Stalioraitytė (Vilnius: Aidai, 2004), 9.

kalbėtojas priartėjo prie mikrofono ir tarė: „Na ir paklusnios jūs, mažos moterėlės“. Po šio rizikingo manevro žiūrovai buvo akivaizdžiai sutrikę, tačiau vėliau pasigirdo plojimų ir juoko banga, o galiausiai stoji tylą, kurioje net aršiausios feministės klausėsi to, ką jis norėjo pasakyti. Pasak Oso Guinnesso, tai, ką padarė N. Maileris, savo turiniu buvo visiškai *antikrikščioniška*, tačiau itin *krikščioniška* savo stiliumi, mat taip jis sugebėjo patraukti ir prikautyti savo auditorijos, kuri prieš tai jam buvo visiškai priešiška, dėmesį²⁸. Tokiam teiginiui pagrįsti pravartu pažvelgti į bibliinius tekstus.

Siekiant pateikti sistemingą apžvalgą, toliau bus aptariami pranašų ir Dievo veikimo pavyzdžiai Senajame Testamente, taip pat Jėzaus elgesys ir apaštalo Pauliaus raštai Naujajame Testamente.

Kalbant apie Senąjį Testamentą, tradiciniu pavyzdžiu galima laikyti pranašo Elijo ir Baalo pranašų istoriją, aprašomą 1 Karalių knygos 18 skyriuje. Žmonėms sukantis nuo Dievo, Elijas norėjo parodyti, kad tikrasis yra jo garbinamas Dievas, o ne Baalas. Ant Karmelio kalno buvo surengtos „varžybos“, kuriose Baalo pranašams niekaip nepavyko išsikviesti savo dievo, kad jis užkurtų ugnį atnašoms sudeginti: „Atėjus vidudieniui, Elijas iš jų pasityčiojo, sakydamas: „Šaukite garsiau! Juk jis dievas! Arba jis užsisvajoję, arba paėjęję į pakelę, arba keliauja, arba galbūt užmigo ir turi būti pažadintas“ (1 Kar 18, 27). Tokiu sarkastišku komentaru jis norėjo parodyti, kad Baalas yra bejėgis. Galiausiai Elijas šaukėsi savo Dievo, kuris siuntė ugnį iš dangaus, taip patvirtindamas, kad Jis yra tikrasis, o reginį matę žmonės tai išpažino (1 Kar 18).

Kitoje Senojo Testamento vietoje kalba pats Dievas, priekaištaudamas savo tautai už tai, kad ji pradėjo sekėti kitus dievus. Jis sako: „Tie, kurie sako medžio gabalui: ‘Tu – mano tėvas!’ ir akmeniui: ‘Tu mane pagimdei!’ man atgręžė nugarą, o ne veidą, tačiau, bėdai užėjus, šaukia: ‘Ateik ir gelbėk mus!’ Kurgi tie tavo dievai, kurių prisidirbai? Tegū jie ateina! Ar išgelbės jie tave, kai tu bėdoje?“ (Jer 2, 27–28). Taip jis siekia patraukti nuo jo nusisukusiųjų dėmesį, atskleisdamas pastarųjų elgesio absurdiškumą, kad, jį pamatę, grįžtų atgal pas tikrąjį Dievą.

Sarkazmas, ironija ir satyra pastebimi ne tik Senajame, bet ir Naujajame Testamente. Pats Jėzus, krikščionių laikomas ne tik tikru žmogumi, bet ir tikru-įsikūnijusiu Dievu, kuris prisiėmė žmogišką prigimtį, tačiau liko be nuodėmės (vadinasi, visada išliko mylintis), neretai taikydavo įvairius šokiruoti ir dėmesiu patraukti skirtus būdus, norėdamas išreikšti konkrečią mintį. Pavyzdžiui, Jėzus, kalbėdamas su fariziejais ir Rašto aiškintojais, jiems sako: „Puikiai jūs apeinate Dievo įsakymą, norėdami išsaugoti savo papročius!“ (Mk 7, 9). Kitoje vietoje, vėl kreipdamasis į tą pačią žmonių grupę, kalba taip: „Vargas jums, veidmainiai Rašto aiškintojai ir fariziejai! Jūs duodate dešimtinę nuo mėtų, krapų ir kmynų, o pamirštate, kas svarbiausia Įstatyme: teisingumą, gailėstingumą ir ištikimybę. Reikia tai daryti ir ano neapleisti! Aklieji vadai, jūs iškošiate uodą, o praryjate kupranugarį...“ (Mt 23, 23). Tokiu būdu, pasitelkdamas komiškus, tačiau iš esmės

²⁸ Os Guinness, *Fool's Talk: Recovering the Art of Christian Persuasion* (Downers Grove, Illinois: Inter Varsity Press, 2015), 21–22.

labai rimtus palyginimus, Jėzus tarsi atplėšia jų akis, kad jie *įžvelgtų* tai, kam yra akli – savo veidmainiškumą.

Galiausiai, vienas iškiliausių apaštalų – Paulius – savo laiškuose nevengdavo sarkazmo. Pavyzdžiui, kreipdamasis į Korinto bendruomenę, Paulius jiems rašo: „Beje, jūs jau esate sotūs, jau turtingi, jau pradėjote be mūsų karaliauti! O, kad jūs iš tikrųjų karaliautumėte ir kad mes galėtume kartu karaliauti! Man atrodo, kad Dievas mums, apaštalams, paskyrė paskučiausių vietą, tarsi pasmerktiesiems myriop. Mes pasidarėme reginys pasauliui, angelams ir žmonėms. Mes kvaili dėl Kristaus, o jūs išmintingi Kristuje. Mes silpni, o jūs stiprūs; jūs gerbiami, o mes nieku laikomi“ (1 Kor 4, 8–10). Akivaizdu, kad Paulius sarkastiškai ir su ironija kalba apie korintiečius, kurių bendruomenėje buvo nemažai rimtų problemų, norėdamas ne tik pats apsiginti nuo įvairių kaltinimų, bet ir perteikti jiems konkrečią žinią. Tai jis paaiškina 14-oje laiško eilutėje: „Aš tai rašau ne norėdamas jus gėdinti, bet įspėdamas kaip mylimus savo vaikus“ (1 Kor 4, 14). Be pateiktų eilučių, humoro naudojimui apologetikoje paremti būtų galima pasiūlyti ir daugiau, tačiau šių užtenka bent minimaliam reikalingam pagrindimui.

Žinoma, ne viskas, kas aprašyta Biblijoje, krikščionių yra ar turėtų būti priimama kaip nurodymai. Pats apaštalas Paulius rašo: „*Viskas valia!* Bet ne viskas naudinga! *Viskas valia!* Bet ne viskas ugdo! Niekas teneieško, kaip jam geriau, bet kaip kitam“ (1 Kor 10, 23). Dar daugiau, matant Jėzų kaip pagrindinį krikščionių elgesio pavyzdį, pastebima, kad jis su įvairiais žmonėmis kalbėdavo skirtingai, o sarkastiškas jo tonas pasireiškėdavo gana retai, dažniausiai kalbant su jau minėta fariziejų ir Rašto aiškintojų grupe. Galiausiai, jei Dievas yra meilė, o krikščionims yra prisakoma mylėti ne tik vieniems kitus, bet ir savo priešus, ar išvis verta kada nors vartoti sarkazmą, net jei tai kai kuriais atvejais leistina? Mat Dievas tikrai, o pranašai ir apaštalai, panašu, nesuklydo, tačiau tai nereiškia, kad į klaidą nepakliūs eilinis krikščionis. Tai pabrėžia ir Henri Bergsonas, teigdamas, kad nors juokas gali būti labai naudingas, „iš to neplaukia nei kad juokas visada yra taiklus, nei kad yra įkvėptas geranoriškų ar teisingų paskatų“²⁹. Tad toliau bus apžvelgiami keli atvejai, skirti parodyti, jog humorą vartoti kai kada ne tik leistina, bet ir gali būti naudinga, norint įgyvendinti meilę Dievui ir artimui.

Humoras kaip būdas mylėti Dievą ir artimą

Liuteronų pastorius Hansas Fiene²⁸ teigia, kad sarkazmas, ironija ir satyra leistini, kai reikia apginti doktrinos tiesą tam, kad nebūtų suklaidinti tiesos ieškantieji. Kaip pavyzdį jis pateikia vadinamuosius *netikrus mokytojus*, kurie iškrepia biblinę doktriną, todėl teologiniais smūgiais jie turi būti nugalėti, kad laimėtų tiesa³⁰. Oponentas

²⁹ Bergson, *Juokas: Studija apie komizmo reikšmę*, 144.

³⁰ Hans Fiene, „Pastor Hans Fiene – The Use of Snark in Lutheran Confession“, *YouTube*, paskelbta 2015 m. kovo 1 d., <https://youtu.be/jrnb7PUmOyM>.

paprastai pateikiamų argumentų gali net nebandyti išgirsti, o humoras leidžia pramušti šią sieną ir laimėti oponento ausį, nors tai nėra maloniausia procedūra. Humoras turėtų būti naudojamas tik dėl jau minėto aukštesnio tikslo, jokia būdu nesiekiant kito asmens pažeminti, ir išlaikant tyrą motyvaciją, tad šis metodas neturėtų būti taikomas visais atvejais ir su visais žmonėmis, o pasitelkiamas tik ištyrus savo širdį. H. Fienenė išskiria tris prielaidas, kurios leidžia tai daryti: 1) oponentas sutinka „kovoti“; 2) oponento širdis yra kieta; 3) jo mokoma doktrina yra neteisinga ir / arba jis piktybiškai bando užkirsti kelią Evangelijai. Į „ringą“, kuriame kovojama, automatiškai įeina tie, kurie turi mokytojo autoritetą / atsakomybę. Kitaip tariant, teisė pašiepti tikėjimo mokytojus atsiranda vien dėl fakto, kad jie yra autoriteto pozicijoje, tad jiems tenka ir didesnė atsakomybė dėl jų skelbiamų įsitikinimų. Kitais atvejais galioja anksčiau išsakyti kriterijai³¹.

Panašiai kalba ir Marie Wood, kuri teigia, jog sarkazmas yra leistinas ir, nors nebūtinai reikalingas kiekvienu atveju, gali duoti naudos. Durys naudoti šį metodą apologetikoje atsiveria tada, kai oponentas stato save į teisuolio poziciją ir yra išdidus. Tokiu atveju sarkazmas gali padėti išgirsti norimą perteikti žinią, kurios įprastai adresatas neklausytų³².

Jau išsakytas mintis iš dalies paremia ir Osas Guinnessas. Pasak jo, ankstyvosios Bažnyčios dienomis krikščionybės gynybai apibūdinti buvo naudojami užverto kumščio ir atviros rankos simboliai. Kumštis reiškė *dissuasoria*, t. y. negatyviąją / besiginančiąją apologetikos pusę, kuri naudojasi aukščiausiomis žmogaus protavimo galimybėmis tiesos gynybai, o atvira ranka reiškė *persuasoria*, t. y. pozityviąją / puolančiąją apologetikos pusę, kuri tiesai pristatyti į pagalbą pasitelkia žmogaus kūrybiškumą, taip reikšdama Jėzaus meilę ir naudodama vaizduotę, humorą bei iškalbingumą. Toks būdas reikalingas atverti uždarams širdims ir protams, kurie ilgą laiką priešinosi Dievo malonei³³.

Reikia pabrėžti, kad humoras kaip komunikacinė priemonė gali būti ypač naudingas, Sørenio Kierkegaardo terminais kalbant, *dėmesiui atkreipti*. Jis rašo: „Priversti žmogų įgyti nuomonę, įsitikinimą, tikėjimą – šito aš negaliu (net per visą amžinybę); tačiau viena galiu: priversti jį atkreipti dėmesį. <...> Priverdamas atkreipti dėmesį, priverčiau jį spręsti“³⁴. Kai kito dėmesys yra atkreiptas, jis atsiduria tokioje pozicijoje, kurioje teks priimti sprendimą. Žmogus, kaip rašo filosofas, gali niršti, pykti ir niekinti tą, kuris priverstė jį atsidurti tokioje situacijoje, tačiau iš jos paprastai pasitraukti negali. Jis privalo spręsti. Sprendimas nebūtinai bus toks, kokio nori skelbėjas, tačiau pirminis tikslas yra pasiektas. Dar daugiau, „versti žmones atkreipti dėmesį ir spręsti būtent

³¹ Ibid.

³² Marie Wood, „Can Christians Be Sarcastic? (Marie Wood)“, *YouTube*, paskelbta 2017 m. sausio 9 d., <https://youtu.be/p86ggcW9BLs>.

³³ Guinness, *Fool's Talk: Recovering the Art*, 253.

³⁴ Søren Kierkegaard, *Požiūrio taškas į mano autorinę veiklą*, iš danų kalbos vertė Jolita Q. Pons (Vilnius: Baltos lankos, 2006), 74–75.

ir yra tikrosios kankinystės bruožas. Tikras kankinys niekuomet nevartojo jėgos, bet kovojo bejėgiškumu. Jis vertė žmones atkreipti dėmesį³⁵. Visa tai siejasi su krikščionišku įsitikinimu, kad priversti tikrai patikėti yra neįmanoma. Evangelistas-apologetas jam prieinamais būdais siekia atkreipti dėmesį, pristatyti Evangeliją, pateikti argumentų (tai daro išlikdamas nuolankus), bet širdį įtikina tik Šventojo Dvasia, kuri teikia gyvybę.

Tiesa, Lietuvos filosofas Tomas Sodeika humorą įvardija ne tik kaip dėmesio atkreipimo priemonę, bet ir kaip tolygų loginiams argumentams ir galintį veikti kaip jie, vadindamas jį retoriniu įrankiu. Pasak jo, S. Kierkegaardas aiškiai suvokia, kad loginėmis priemonėmis paskatinti įgyti tikėjimą neįmanoma. Logika reikalinga tik tam, kad išryškintų paradoksalumą, o tikėti galima tik tuo, kas prieštaringa. Reikia peržengti logikai įkandamas ribas. Remiantis S. Kierkegaardu, tai būtų galima padaryti per netiesioginę komunikaciją, kurios sričiai priklauso humoras. Tai ir yra turiningoji dalis³⁶.

Galiausiai, Erazmas Roterdamietis, girdamas *Kvailybę*³⁷ ir gindamas save, kalba apie tai, kad humoro naudojimas retorikoje ir komunikacijoje nėra naujas (jo laikmečiu) dalykas. Jis seka senaisiais autoriais, tokiais kaip Homeras, Ovidijus, Lukianas, Plutarchas ir pan. Žinoma, taip neapeliuojama į humoro krikščioniškumą, tačiau toliau rašoma, kad nėra blogai, jei mokslininkas geba „žaismingus dalykus traktuoti taip, jog bent kiek gudresnis skaitytojas turės iš jų naudos daugiau negu iš kieno nors kito pedantiškų ir putlių samprotavimų“³⁸. Efektyvus humoro naudojimas komunikacijoje klausytojui gali atnešti didesnės naudos būtent tuo būdu, kad norima išsakyti mintis jam bus paveikesnė. Erazmas, kiek atkartodamas Šventojo Rašto principą, sako, jog svarbu, kad „valiūkavimas nevirstų siautėjimu“³⁹. Apskritai, kartu su autoriumi galima stebėtis „klausytojų ausų švelnumu, kurios, atrodo, nieko nebepakenčia, tik iškilmingus titulus“⁴⁰.

Norint paremti tokią argumentacinę liniją, verta priminti, kodėl krikščionims taip svarbu, kad būtų priimta krikščioniškoji tiesa. Priešasčių būtų galima pateikti daugiau, tačiau pažymėtinos bent dvi. Pirma, Jėzus teigė esąs „kelias, tiesa ir gyvenimas“ (Jn 14, 6), taip įvardindamas savo išskirtinę vietą žmonijos išgelbėjimo plane. Antra, jis įsakė skelbti Gerąją Naujieną apie jo mirtį už žmonių nuodėmes ir prisikėlimą, kviečiant visus atgailauti ir jį tikėti. Evangelija turi būti skelbiama, kad būtų atkurtas tinkamas žmogaus santykis su Dievu, o Kristus paskelbtas Karaliumi, kuriam kiekvienas tarnautų, galėtų juo džiaugtis amžinai ir dalyvautų jo Naujojoje kūrinyje. Neskelbiant

³⁵ Ibid., 75.

³⁶ Tomas Sodeika (Lauryno Jacevičiaus konsultacija su Tomu Sodeika dėl baigiamojo magistro darbo, Kaunas, 2019 m. gegužės 15 d.).

³⁷ Erazmas Roterdamietis, *Pagiriamasis žodis kvailybei*, iš lotynų kalbos vertė Merkelis Račkauskas (Vilnius: Alma littera, 2000).

³⁸ Ibid., 9.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

Evangelijos žmonėms ne tik būtų atsisakoma vykdyti Didįjį paliepimą, bet ir nesuteikiama progos išgirsti apie Tą, kuris vienintelis gali juos išgelbėti ir įvesdinti į meilės santykį su Dievu bei žmonėmis – į tokį santykį, kuriam žmogus buvo sukurtas. Krikščioniškoji tiesa nėra vien intelektualiai tiesa, ji daro įtaką visai žmogaus egzistencijai.

Apologetika, savo ruožtu, yra integrali evangelizacijos dalis, siekianti ne tik apginti krikščioniškąjį tikėjimą, bet ir įtikinamai jį pristatyti tam, kad būtų išgelbėta kuo daugiau žmonių. Nors Pirmajame Petro laiške yra parašyta, kad krikščionis kiekvienam turi atsakyti švelniai, pagarbiai ir išlaikydamas tyrą sąžinę (1 Pt 3, 16), kai kuriuose kontekstuose ir su kai kuriais žmonėmis leistina ir net verta naudoti humorą, įskaitant ir kandžiausias jo rūšis, kad tikėjimui Jėzumi Kristumi būtų atvertos širdys ir apginta tiesa, taip įgyvendinant meilę Dievui ir artimui. Nepaisant to, krikščionys yra kviečiami ne tik kalbėti ir ginti tiesą, bet tai daryti su meile. Reikia sekti Jėzaus pavyzdžiu, paklūstant jam bei niekad nesiekiant pažeminti kito, kuris taip pat yra Dievo mylimas ir sukurtas pagal jo atvaizdą, nepriklausomai nuo savo įsitikinimų, gyvenimo būdo ar elgesio.

Išvados

Galima teigti, kad rimtesnėms humoro studijoms buvo ir yra skiriama nepelnytai mažai dėmesio, nors juokas ir yra išimtinai žmogiškas fenomenas, transcenduojantis kultūras ir laiką. Humorą nuolat sulaukdavo tiek filosofų, tiek teologų kritikos kaip trukdantis savitvardai ir žeminantis *kito* orumą. Negana to, evangelizacija, kurios integrali dalis yra apologetika, šių dienų Vakarų pasaulio kontekste neretai laikoma netolerantiška pati savaime. Į ją įtraukus humorą, kaip komunikacinę priemonę, susiduriama su dviguba etine problema, kurią šiame straipsnyje buvo stengtasi išspręsti.

Pirmiausia, remiantis Kristaus Didžiuoju įsakymu ir Didžiuoju paliepimu, buvo atskleista komunikacinė krikščioniškosios misijos prigimtis: meilė Dievui ir artimui reiškiasi ne vien darbais, bet ir žodžiais – skelbiant Gerąją Naujieną ir taip kviečiant kitus dalyvauti trejybinio Dievo, kuris yra meilė, gyvenime. Taigi Didysis paliepimas yra meilės paliepimas.

Toliau parodyta, kad apologetika – krikščioniškojo įtikinėjimo mokslas ir menas – yra integrali evangelizacijos dalis. Apologija apologetikai pateikta remiantis Biblija kaip autoritetingu šaltiniu visų konfesijų krikščionims, kuriems nurodoma ją taikyti sekant mūsų tikėjimo pavyzdžiais (pranašais, apaštalais ir pačiu Jėzumi), kurie tai darė vienu ar kitu būdu.

Galiausiai, atkreipiant dėmesį į humoro naudojimą Šventajame Rašte, buvo pagrįsta, kad humoras ne tik nėra priešingas krikščionybei fenomenas, tačiau gali būti naudingas kaip meilės Dievui ir artimui išraiška, todėl jis gali būti *krikščioniškas*. Šventasis Raštas suteikia teisę naudoti juoką kaip komunikacinį įrankį, kai siekiama atkreipti dėmesį ar įrodyti krikščionybės tiesą, kurios priėmimas ar atmetimas turi

pasekmių tiek žemiškajai, tiek amžinajai žmogaus būčiai. Turint omenyje, kad Biblija duoda mandatą apologetikai (pvz., 1 Pt 3, 15–16), t. y. kūrybiškam ir įtaigiam krikščionybės pateikimui ir pagrindimui, humoro integravimas į ją gali padaryti Evangelijos komunikaciją efektyvesnę, nekompromituodamas krikščioniškosios etikos.

Čia svarbu pabrėžti, kad apologetikoje taikant humorą nesunkiai galima įžeisti ir (arba) pažeminti *kitą*, todėl reikia ypatingo atsargumo ir išminties. Tam, kad juoko kaip komunikacinės priemonės naudojimas būtų tinkamas, autoriai išskiria kelis kriterijus, kuriais reikėtų vadovautis. Pavyzdžiui, pašiepti galima ideologiją / pasaulėžiūrą, bet ne patį asmenį; humoras apologetikoje gali būti naudojamas tik turint tyrą motyvaciją atskleisti Evangelijos tiesą, bet ne iš ydingų paskatų „sukirsti“ ar pažeminti kitą asmenį ir pan. Net ir laikantis visų kriterijų, lieka pavojus parodyti nepagarbą kitam. Nepaisant to, kartais verta rizikuoti įžeisti *kitą*, kad jis nepražūtų, bet turėtų amžiną gyvenimą, o ieškantieji tiesos nebūtų suklaidinti.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Augustinas. *Išpažinimai*. Iš lotynų kalbos vertė Eugenija Ulčinaitytė ir Vaidilė Stalioraitytė. Vilnius: Aidai, 2004.
2. Bergson, Henri. *Juokas: Studija apie komizmo reikšmę*. Iš prancūzų kalbos vertė Goda Bulybenko. Vilnius: Vaga, 2014.
3. *Biblija, arba Šventasis Raštas*. Iš hebrajų ir aramėjų kalbų vertė Antanas Rubšys, iš graikų kalbos vertė Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2016.
4. Cartwright, Michael G. „Being Sent: Witness“. In *The Blackwell Companion to Christian Ethics*, 481–494, Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
5. Craig, William L. *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics*. 3rd ed. Wheaton: Crossway, 2008.
6. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
7. Fiene, Hans. „Pastor Hans Fiene – The Use of Snark in Lutheran Confession“. *YouTube*. Paskelbta 2015 m. kovo 1 d., <https://youtu.be/jrnb7PUmOyM>.
8. Geisler, Norman. „Norman Geisler 12 Points That Prove Christianity Is True Overview“. *YouTube*. Paskelbta 2014 m. spalio 19 d., youtu.be/oZhYX762Kag.
9. Guinness, Os. *Fool's Talk: Recovering the Art of Christian Persuasion*. Downers Grove, Illinois: Inter Varsity Press, 2015.
10. Kierkegaard, Søren. *Požiūrio taškas į mano autorinę veiklą*. Iš danų kalbos vertė Jolita Q. Pons. Vilnius: Baltos lankos, 2006.
11. Lazarus, Clifford N. „Think Sarcasm Is Funny? Think Again: Is Sarcasm Really Just Hostility Disguised as Humor?“. *Psychology Today*. Paskelbta 2012 m. birželio 26 d., www.psychologytoday.com/us/blog/think-well/201206/think-sarcasm-is-funny-think-again.
12. „Lietuvių kalbos žodynas“. *lietuviuzodynas.lt*. Žiūrėta 2021 m. balandžio 17 d., <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Apologetika>.
13. Morreall, John. „Philosophy of Humor“. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2020). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/humor/>.
14. Narbekovas, Andrius ir Justė Milušauskienė. „Komunikavimas kaip krikščioniškosios teologijos pagrindas bei šaltinis“. *SOTER: religijos mokslo žurnalas* 56 (84) (2015): 9–23. doi:10.7220/2335-8785.56(84).1.

15. *Naujasis Testamentas: Pauliaus laišakai su komentarais*. Iš graikų kalbos vertė ir komentarus parašė Giedrius Saulytis. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2020.
16. Outka, Gene. „Christian Ethics?“ In *The Blackwell Companion to Religious Ethics*, 197–203. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
17. Pritchard, Greg. „What Is Apologetics and Why Is It Important?“ *Bethinking*. Žiūrėta 2021 m. balandžio 17 d., www.bethinking.org/apologetics/what-is-apologetics-and-why-is-it-important.
18. Ramsden, Michael. „Michael Ramsden Answering the Tough Questions Part I“. *YouTube*. Paskelbta 2012 m. birželio 1 d., youtu.be/nQFzpiTc6j8.
19. Roterdamiėtis, Erazmas. *Pagiriamasis žodis kvailybei*. Iš lotynų kalbos vertė Merkėlis Račkauskas. Vilnius: Alma littera, 2000.
20. Sodeika, Tomas. Lauryno Jacevičiaus konsultacija su Tomu Sodeika dėl baigiamojo magistro darbo. Kaunas, 2019 m. gegužės 15 d.
21. Sproul, R. C. „RC Sproul Introduction to Apologetics Defending Your Faith Part 1 – YouTube“. *YouTube*. Paskelbta 2013 m. gegužės 8 d., youtu.be/8XaT97FknI0.
22. „What Is Apologetics?“ *Bible.org*. Paskelbta 2006 m. vasario 20 d., bible.org/seriespage/2-what-apologetics.
23. Wood, Marie. „Can Christians Be Sarcastic? (Marie Wood)“. *YouTube*. Paskelbta 2017 m. sausio 9 d., <https://youtu.be/p86ggcW9BLs>.

Gauta: 2021 04 30

Parengta: 2021 06 25

Laurynas Jacevičius

HUMOR AS A WAY TO LOVE GOD AND NEIGHBOR

S u m m a r y

The article aims to rehabilitate the use of humor in the Christian mission. It is done, first, by uncovering the communicative nature of the mission of the Church and explaining the significance of apologetics for it. It is also shown that love for God and love for neighbor is expressed not only in deeds but also with words. That is, by proclaiming the Good News and convincingly inviting others to participate in the life of the three personal God, who is love. Later, apologies (defenses) for apologetics and humor are provided, substantiating the claim that employing humor in the proclamation of the Gospel is not only compatible with the Christian attitude toward the other but can also serve as an appropriate way to love God and neighbor.

KEYWORDS: humor, apologetics, mission, Gospel, love.

Laurynas JACEVIČIUS – Vilniaus universiteto Filosofijos instituto doktorantas. El. paštas: laurynas.jacevicius@fsf.vu.lt.

Laurynas JACEVIČIUS – PhD Student of Philosophy, Vilnius University, Institute of Philosophy. E-mail: laurynas.jacevicius@fsf.vu.lt.